

A költészet átformálódása

Jegyzet A. B. Šimić lírájáról

Petar Popović

Előfordulhat, hogy a paradoxonok kedvelője, amikor a költésze-tről van szó, váratlanul a nőkről kezd beszélni. Mandhatná, hogy a nőknek két csoportjuk van. Az egyikbe tartoznak a szépek; a másik — a többség. Az előbbie-
nek nincs szükségük piperére, az utóbbiaknak viszont nagy segítség, hogy szé-
pnek tűnjenek, de arra már nem elég, hogy valóban azok is legyenek. Így van ez
a versekkel is. Ha már a maguk egyszerűségében nem szépek, akkor olyanok,
mint a jánosbogár. Szeretnének legalább felcsillanni valami ragyogó dísszel,
hiszen önmogukban nem jelentenek semmit. A. B. Šimić a nők közül azokat a
mesterkéletleneket, „a megtettesült fehér vágyódásokat” imádvá, a költészetben
is ugyanazt kereste: az egyszerűséget és mindenekfelett magát a költészetet.
Mint húsz éves ifjú a következőket írja:

„El kell már egyszer vetniünk ezt az egész hazugságot, előkelősködést, díszes-
séget... El kell dobnunk a szóképeket, a figurákat, a metonimiákat, alliteráció-
kat, asszonáncokat klimaxokat — mindent, ami ékszer, ami dísz, ami retorika és
szépe!gés. Szóval mindent, ami fölösleges.”

A bíráló e szavait a költő műve követte. Vagy talán fordítva? A költő tapasztalata kényszerítette ezeket a szavakat a kritikusra? Mindegy, de hogy ezek nem közönséges szavak és Šimić egyéni ügye, ezt igazolta úgyszóván minden jelentős dolog, amit ezután a horvát lírikusok megírtak.

Soha egyetlen nemzedéknek sem volt egységes felfogása a költésze-tről. A horvát költők legfiatalabb, háború utáni generációja is olyan egyénekből áll, akik jelentősen különböznek egymástól, de ezek a költők egyéniséggé válásuk köz-
ben egyúttal mind közelebb jutnak egymáshoz abban az alapfelfogásban — sőt meggyőződésben —, hogy ütött a végórájuk a hangzatos és képletes díszeknek, amelyek a múlt poétikájának szükségese-
sek voltak, de a poézisnek fölöslege-
sek, ma inkább, mint valaha. Megvalósult tehát A. B. Šimić előrelátása, aki hitte, hogy „jön majd egy díszek és szépelgés nélküli ifjúság, amelynek lesz mondani-
valója, és azt meg is mondhatja”.

A régi költészet — és a régi jó költészet — meg az új — és a sikertelen modern — közötti határt ott kell keresni, ahol annak idején változni kezdett a kifejezés módja, ahol a versek veszíteni kezdték ének-jellegüket és kezdtek beszédformát ölteni. Logikus tehát, hogy a szabad vers a korszerű költői beszéd legmegfelelőbb, leghasználatosabb — de nem egyetlen lehetséges — kifejezési módja. Beszéd, nem pedig ének. Verlaine és Baudelaire is — még mindig ének. De Rimbaud, Whitman, Majakovszkij, sőt Lorca és A. B. Simić — már elmondás. A. B. Simić nem azért jelentős, mert költő, hiszen előtte is, utána is voltak nagy, sőt nálánál nagyobb költőink. Hanem azért, ahogyan a költői kifejezésekről vélekedett, mert e tekintetben a maga idejében nálunk majdnem magános jelenség volt. Ma már a többségnek is kell ismernie, hogy ő volt a kezdeményezője, az előhírnöke a „díz- és retorika-mentes költészetnek”. A költői kifejezésre vonatkozó tapasztalata és felfogása mindinkább tért hódít és alkotó módon — noha nem mindig az ő hatása alatt — teljesen át is formálódik. Mind-ebben a legfontosabb az átformálódás, amiben a legtöbb érdeme éppen a költői kifejezési mód eme átformálójának van. (Egyik megrázó, gyönyörű költeményének címe: „A zenész” vagy „A hangok átformálódása”!)

A verstechnikáról írva Simić tulajdonképpen sikraszáll minden ellen, ami pusztán technika, ami kész sablonok gépies felhasználása a vers felépítésében. A kaptafaszerűen előírt verslábak szabályos váltakozásában kifejezésre jutó gépies ritmussal szembeállítja a tartalomnak megfelelő expresszív ritmust. Ezért véleménye szerint valósággal elviselhetetlen, ha a költők csak úgy gondolomra hol az egyik, hol a másik formát használják, és terelik az egyhangú kvartinákká meg szonettekbe rendezett tizenegy, tizenkét, tíz vagy nyolc szótagos sorok végeláthatatlan csordáját, de úgy, hogy se a ritmusnak, se a versszakaszok rendjének, sem pedig a szavak csengésének nincs mélyebb kifejező szerepük. Ezt mondja:

„Nem való minden ritmus minden témához... A szó igazi művésze nem ugyanazzal a ritmussal fejezi ki a táncot és a nyugalmat, a sebességet és a hallgatást, hanem arra törekszik, hogy maga a ritmus fejezze ki a dolgot, hogy a ritmus az expresszív eleme is legyen... Ha a ritmusnak expresszívnek és nem gépiesnek kell lennie, akkor teljesen indokolatlan minden olyan követelmény, hogy a ritmus (mindig) melódikus, zenet legyen. Minek ott a gördülékenység, ahol éppen érdesség kell, a könnyedség, ahol súlyra van szükség?... Mindaz, amit a ritmusról mondok, magára a szavak zenéjére, ugyanazon szó magánhangzójának és mássalhangzójának csengésére is érvényes. Az expresszív ritmusnak legjobban a szabadvers felel meg... A szabályszerű vers... egy kicsit ellensége az őszinteségnek, az egyszerűségnek, a gazdaságosságnak...”

Simić a rímek tekintetében is határozott nézetet vallott. Karl Kraus ismételte: „Annak kell rímelnie, ami rímel”. Vagyis: a szavaknak csak akkor szabad rímelnük, ha rímelnek a dolgok is, ha a szavakat belső értelem köti össze, mint a hangot meg a visszhangot. Csak az ilyen rímnek van kifejező értéke. A verssorok végső szavainak szokásos, gépies, véletlen összecsendülése, ha ezek a szavak nem domborítanak ki semmi lényegeset, teljesen elhibázott dolog. Az ilyen rímek kiütőköznek a versből, mint idegen, szükségtelen, üres hangok.

Hornyik János fordítása

